

PEYGAMBERLİK ANLAYIŞLARIVE HZ. MUHAMMED (S.) (I. BÖLÜM)*

Şefaettin Severcan
Prof. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
severcan@erciyes.edu.tr

Giriş

Allah'ın varlığını kabul eden orijinal şekli değişmemiş İlahî inanç sistemlerine göre peygamberlik/ risalet/ nübüvvet, Allah ile insanlar arasında, müjdecî, uyarıcı ve örnek olarak, iletişimi sağlama görevidir. Allah insanlığa mesajlarını peygamber vasıtası ile iletir. Bu görev insanın dünya hayatına başlaması ile eş zamanlı olup Allah'ın belirlediği zaman dilimleri içinde, insanlığa bir lütuf olarak, yenilenecek devam etmiştir. Bu görevi yerine getirmek için Allah tarafından seçilmiş kişiye peygamber/rasul/nebi¹ denir. Peygamberler, mahiyetini ve işleyiş şeklinin aslını ancak kendilerinin bildiği vahiy yolu ile Allah'tan aldıkları emir, yasak, tavsiye, sakındırma gibi hükümler ve öğütler ihtiva eden birtakım ilke ve esasları insanlığa tebliğ ederler. Peygamberler ayrıca tebliğ ettikleri bu vahiyleri pratik ilk örnek olarak da yaşanan hayata aktarırlar.

Peygamberlerin tebliğ ettiği vahiyler, bir araya getirilmek suretiyle "kitap"ları; bunların peygamberler tarafından pratik hayata aktarılmaları da "din"leri meydana getirmiştir. Öyle ki, Allah gönderdiği dini peygambere duyulacak güven üzerine bina etmiş, inananlar da evvela o dini getiren peygamberin doğruluğuna inanmışlardır. Dolayısıyla peygamberler, "kitab"ı oluşturan "vahiyler"in ve "din"in merkezinde yer alırlar ve peygambersiz ilahî bir kitap ve din düşünülemez.

* Makalemiz iki kısma ayrılmış olup, ikinci bölüm derginin müteakip sayısında yer alacaktır.

¹ İslam düşünce tarihinde, resul ve nebi arasındaki bir takım farklılıklar pratik ihtiyaç boyutlarını zorlayacak şekilde tartışılmıştır. Bu tartışmalar genelde teknik çerçevededir ve çok kısa olarak şöyle özetlenebilir: "Resul", Allah'ın vahiylerini insanlığa tebliğ etmekle yükümlü olan ve kendisine kitap ve şeriat verilmiş olan peygamberler için; "nebi" ise, kendisine yeni bir şeriat verilmeden Allah'ın vahiylerini kendi kavmine veya bütün insanlığa tebliğ etmekle yükümlü olan peygamberler için kullanılmaktadır. Bu ayrımın göre, her resul nebidir, fakat her nebi resul değildir. Resul, kendine verilen kitap ve şeriat ile hükmederken, nebi, kendinden önce gelen peygamberlere indirilmiş olan kitaplarla hükmeder. İslam düşünce tarihinde farklı bir ses olan Mutezile mezhebi, resul ve nebi arasındaki bu ayrımları doğru bulmayarak bunlar arasında fark olmadığını iddia eder. Bu tartışmalarla ilgili geniş bilgi için bakınız: Bahçeci, Muhittin, *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler Nübüvvet ve Risalet*, Türdav Basım Yayımları Şirketi, İstanbul 1977, s. 71-78; Yavuz, Salih Sabri, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yayınları, İstanbul tarihsiz, s. 11-20.

Peygamberler Allah'tan aldıkları ayetleri, hiç eksiltmeden ve ilave etmeden olduğu gibi ve açıkça, kendi toplumlarına ilan ederler. Allah'ın peygamberlerinden en başta gelen talebi dolayısıyla da peygamberlerin öncelikli ortak çağrıları, insanlığı Allah'ın birliğine ve ondan başka ilah olmadığına inanmaya davet olmuştur. Bu öncelikli çağrısı kabul edenler daha sonra Allah'ın emir, yasak, tavsiye ve sakındırmalarına uymaya ve peygamberlere itaat etmeye ve onları örnek edinmeye çağrılır. Böylece İlahi irade keyfiyyet olarak da peygamberlerini gönderdiği dinin merkezine yerleştirir.

Bir "kitab"ın ve bir "din"ın sağlıklı olarak anlaşılmasında ve taleplerinin yerine getirilmesinde evvela o "kitab"ı ve "din"i getiren peygamberin sağlıklı anlaşılma zorunluluğu vardır. Bu bağlamda peygamber tasavvuru, Allah, kitap ve din tasavvurları ile kaçınılmaz bir paralellığe sahip olur. Yani peygamber anlayışı doğru olmayanın Allah, kitap ve din anlayışları da doğru olamaz. Ancak günümüz insanının tarih, hadis, tasavvuf, kelam ve felsefi rivayetlerden edindiği peygamberlik anlayışı mirası büyük ölçüde ya ilahlaştırılmış bir peygamber; ya efsânevî, ulaşılmaz, erişilmez, insan üstü bir peygamber; ya sıradan ahlakî bir yol gösterici peygamber şeklindedir. Bu anlayış mirasının şekillendirdiği peygamber, Allah'ın anlattığı Hz. Muhammed (s.)'e hiç benzemez. Hatta yer yer benzemeyiş sınırlarını da aşarak -Hz. Muhammed'in ölmediği iddiası gibi- Allah'ın bildirdiği peygamber anlayışına ters bir görüntü ortaya koyan boyutlara ulaşır.

Her hangi bir tasavvura bağlı olarak anlaşılması ve anlatılması bir peygamber hayatı sadece bir siyer, bir peygamber biyografisi değil, o peygamberin getirdiği dinin yine o tasavvura göre varoluş amacını ve hayata intikal sürecini ve hatta bu amacın sağlıklı devamlılığını da belirlemektedir. Öyle ki, peygamberin sahip olduğu kabul edilen kimliği ve hayatı, daha sonra ona inananların, yaşantılarında tam olarak yer almasa bile en azından idealizm bağlamında, dinî, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik hayat anlayışlarını şekillendirmektedir. Bu çerçevede Müslümanların büyük ölçüde hayat anlayışlarını yönlendiren Allah, Kur'an-ı Kerim ve İslam anlayışlarının doğru olabilmesi ve bunların sağlıklı devamlılığı da Hz. Muhammed (s.)'i doğru ve sağlıklı anlamaları ile mümkün olacaktır.

A. Çeşitli Peygamber Anlayışları

I. Efsanevi Peygamber Anlayışı

Bu tür anlayışta peygamber, bazen aşırı yüceltilerek ilahlaştırılmak suretiyle Allah'a ortak edilir. Hristiyanların Hz. İsa (s.) hakkındaki tasavvurları gibi. Bazen peygamber, "Tanrı'nın peygamber olan insan suretinde cisimleşerek yeryüzüne

inmesi" şeklinde tasavvur edilir. Genel olarak tasavvufî anlayışlar zemininde kendisine yer bulan bu tasavvur özellikle Mevlevîlik'te daha net görünür. Ayrıca Frithjof Schuon/ İsa Nureddin'in Hz. Muhammed (s.)'i "avatarik tabiatlı"² peygamber olarak tanımlaması da bu anlayışın farklı ve ilginç bir başka örneğini oluşturur. Bazen de ilahlaştırılma sınırına varmaksızın her şeyi ile olağanüstü, insanüstü bir kimliğe büründürülür. Cahiliye Araplarının ve bazı Müslümanların Hz. Muhammed (s.)'i kendi düşüncelerine göre "olması gereken" şekliyle tasavvurları gibi.

1. Peygamberi İlahlaştırma

Peygamberi ilahlaştırarak Allah'a ortak kılmanın en çarpıcı örneğini, Hz. İsa (s.)'i sadece peygamber olarak kabul etmemiş onu peygamberliğin üstünde Tanrılaştırmak suretiyle, Hristiyanlar teşkil ederler. Onlara göre peygamberin görevi: "En yüce olanın sözcüsü olarak Tanrı'nın isteği ve amacı doğrultusunda insanları uyarıp bilgisizlik ve körlükten kurtarmaktır. Peygamberlik Musa, İshaya, Amos, Hoşea ve Yeremya gibi kişilerin kimliklerinde biçimlenmiştir. Eski Ahid'deki Mesih beklentisi peygamberlik rolünü de içermektedir."³ Öyle ki, "Allah'ın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksin"⁴ buyurulmaktadır. Nitekim ilk kilise Eski Ahid'de bildirilen bu görevin Hz. İsa'da yerine geldiğine tanık oldu. Bu tanıklık Yeni Ahid'de şöyle belirtilir: "Gerçek Musa demiştir: "Rab Allah size kardeşleriniz arasından benim gibi bir peygamber çıkaracak; bütün şeylerde, size her ne söylerse, onu dinleyeceksiniz."⁵ Ve böylece Hz. İsa çağdaşları tarafından ilk önce peygamber olarak kabul edildi. "Çünkü onlar İsa'yı peygamber sayarlardı."⁶

Dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde, Roma imparatoru Konstantinus M.S. 325'de İznik'te Hristiyan kilisesinin ilk din konsülünü/kurultayını topladı. İlk defa bu konsülde resmi olarak, İsa, Baba ile aynı bedene, yani cisme sahip olarak görülmüştür. Böylece, İncillerde İsa için kullanılan mecazi ifadeler teolojik amaçlar için kullanılarak metafizik anlamda İsa Tanrı'nın oğlu konumuna getirilmiştir. Bu değişimin oldukça önemli siyasi bir sonucu vardır, öyleki, İsa'nın metafizik anlamda Tanrı'nın oğlu konumuna getirilmiş olması, Hristiyan kiralın da bundan böyle Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi anlamına geliyordu. İznik konsülünün bu kabulü M.S. 451 yı-

²Avatara: "Aşağıya inmek"ten Sanskritçe bir sözcüktür. İlahi bir varlığın yeryüzüne inmesi anlamında kullanılır. Hindu dininde bir Tanrı'nın özellikle Vişnu'nun ruh halinden cisim haline geçerek sarsılan toplumu düzeltmek için insan ya da hayvan biçiminde yeryüzüne inmesidir. Avatara, tam anlamıyla cisimleşme değildir. Vişnu, gerçekte aldığı biçimin aynısı olmaz; bu sadece onun, inananların yararına aldığı bir görünüştür.

³ Milne, Bruce, *Tanrı Öğretisi Hristiyan İnançının El Kitabı*, Türkçesi: Levent Kınran, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 1995, s. 158.

⁴ Eski Ahid, Tesniye, 18:15.

⁵ Yeni Ahid, Resullerin İşleri, 3: 22 ; 7:37.

⁶ Yeni Ahid, Matta, 21: 46.

İnında toplanan Kadıköy konsülünde daha da netleştirilerek genişletildi ve böylece geleneksel Hristiyan inancı doğma halini aldı.⁷

Sadece bir kaç olan bu referanslarda görüldüğü gibi, orijinal şeklini kaybetmiş hem Yeni Ahid/İncil'de hem de Hıristiyanlık'ta Hz. İsa, sadece peygamber olarak kabul edilmekle kalmamış, Allah'ın oğlu şeklinde ifadesini bulan mecazi ifadeler hakiki olarak kabul edilmiş⁸ ve kendisine ilahlık atfedilmek suretiyle Allah'a ortak bir kimliğe büründürülerek peygamberliğin üstünde bir konuma oturtulmuştur. Onun Tanrı oluşuna ilişkin Yeni Ahid'in sekiz ayetinde⁹ açık olarak, birçok ayette de dolaylı olarak ifadeler yer alır. Bu ayetlerden bir kaç şöyledir.

"Ve bedene göre Mesih onlardandır. O cümle üzerinde ebediyen mübarek Allahlıdır. Amin."¹⁰

"Tomas cevap verip ona : Rabbim ve Allahım! Dedi."¹¹

"Fakat Oğul hakkında şöyle diyor: "Ey Allah, tahtın ebedi ve dâimidir."¹²

"Ben ve Baba biriz."¹³

Çağdaş Hıristiyanlık inancında da Hz. İsa (s.) gerçek Tanrı olarak takdim edilmektedir. Bunlardan bir kaç da şöyledir.

"İsa Mesih gerçek insan olduğu gibi gerçek Tanrı'ydı. Hıristiyanlığın ayırt edici özelliklerinden en önemlisi budur. Yahudiler ve Müslümanlar en yüce olan tek bir Tanrı'ya inanıyor, atalarına ve Eski Ahid'in peygamberlerine saygı gösteriyorlar, ancak İsa'ya ilişkin iddiaları nedeniyle Hıristiyanlık diğer inanç sistemlerinden ayrılıyor."¹⁴

"İsa'nın belirsiz bir biçimde Tanrısal özellikler taşıdığını göstermekle yetine-meyiz; kesin olarak O'nun, kendine insan doğasını almış Tanrı'nın ta kendisi olduğunu kanıtlamayı amaçlıyoruz. İsa Mesih'in, tüm diğer insanlardan farklı olarak Tanrı ile öncesizlikte ve özde bir olduğuna inanıyoruz. O'nu sadece insan bedenine bürünmüş Tanrı olarak ya da bazı Tanrısal özellikleri taşıyan üstün bir insan olarak

⁷ "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya:İsa'nın Tanrılaşma Süreci, s, 60-61.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Hıck, John, "Hıristiyanların İsa'yı Algılama Biçimi ve Bunun İslam'ın Anlayışıyla Karşılaştırılması", Çeviri: Şaban Ali Düzgün, *İslâmiyat*, Ankara 2000, c, 3, sayı, 4, s, 75-85; Aydın, Mahmut, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya: İsa'nın Tanrılaşma Süreci", *İslâmiyat*, Ankara 2000, c, 3, sayı, 4, s, 47-74 ; Görener, İbrahim, *Jesus and Muhammad as Charismatic Leaders In Their Social Settings : A Weberian Study*, Dayton, Ohio 1997, Basılmamış doktora tezi, s, 90-96.

⁹ YeniAhid, Romalılara Mektup, 9:5 ;İbranilere Mektup,1:8 ;Yuhanna, 1: 1,2, 18 ; 10:30 ; 20:28 ; Titusa Mektup, 2: 13 ; Petrusun İkinci Mektubu, 1:1 ; Resullerin İşleri, 20:28.

¹⁰ Yeni Ahid, Romalılara Mektup, 9:5.

¹¹ Yeni Ahid, Yuhanna, 20:28.

¹² Yeni Ahid, İbranilere Mektup, 1:8.

¹³ Yeni Ahid, Yuhanna, 10:30.

¹⁴ Bruce, s, 131.

görmüyoruz. İsa'nın, Tanrılık ve insanlık olmak üzere birbirine karıştırılmayacak, iki yetkin tabiata sahip olan tarihsel bir kişi olduğu inancındayız. Bu durum, şimdi ve sonsuzluğa dek, tek olarak İsa Mesih'e özgüdür. Böylelikle O, yalnız hayranlığımıza değil, tapınmamıza da layıktır.¹⁵

Bu çağdaş geleneksel anlayışın yanında çağdaş Hıristiyan dünyasında meseleye bilimsel olarak yaklaşmak suretiyle Hz. İsa'nın "Oğul-Tanrı" söylemini, başlangıçta olduğu gibi, yeniden mecazi anlama taşıma girişimleri bulunmaktadır. Bu girişimler çerçevesinde John Hick'in şu değerlendirmeleri önem ifade eder:

"Bugün çoğumuz, Kadıköy'de söylenenleri ve bunları daha çağdaş bir söylemle yeniden kurma çabalarını bir kenara bırakmayı ve ilahi inkarnasyonun insan hayatında mecazi bir anlayışına geçmeyi önermekteyiz. Bu, ilk dönemlerdeki İsa geleneği açısından daha doğru, çağdaş dünyamızda daha inanılabilir ve mücadele açısından daha güç kazandırıcıdır. Bu, aynı zamanda, Hıristiyanlığı, Tanrı'ya götüren tek yol olarak görmenin artık hiçbir gerçeklik ifade etmediği bir çağda, diğer büyük din kurucuları ve peygamberlere daha fazla açık olmak demektir. İsa'nın lafzen değil, mecazen Tanrı'nın Oğlu olduğu fikri, Kur'an'da çok saygın bir peygamber olarak anlatılan İsa imajıyla tutarlılık göstermektedir. Bu mecazi anlamda bütün büyük peygamberler Tanrı'nın oğullarıdır."¹⁶ Çağdaş Hıristiyanlık açısından John Hick'in bu değerlendirmeleri önem ifade etmesine rağmen, "İsa'nın lafzen değil, mecazen Tanrı'nın Oğlu olduğu fikrinin Kur'an'da anlatılan İsa imajıyla tutarlılık gösterdiği" iddiasının Kur'an açısından doğru olmadığını, Kur'an'ın Hz. İsa'yı mecazen de olsa asla Allah'ın oğlu kabul edilebilecek bir imaj çizmediğini burada belirtmeliyiz.

"Hristiyanlık inancında peygamberlik anlayışının, İncil yorumcularının açıklamaları dikkate alınınca da oldukça değişik bir yelpaze oluşturduğu görülür. İncil'de Hz. İsa'nın kendisi için peygamber terimini kullanması da dolaylı yoldandır. Peygamberliği dinî bağlamda alıp almama arasında hristiyan yorumcular farklı görüştedirler. Dinî bağlamda peygamberliği Hz. İsa için kullanırken bu kelimenin Hz. İsa'nın kimliğini noksan aksettirdiğini, onun gerçek kimliğinin ise "Tanrı'nın oğlu" şeklinde olduğunu belirtmektedirler. Dinî bağlam dışında peygamberliği ele alırken, özel güçleri olan herkese bu kelimeyi kullanabilmekte, bu açıdan da "Allah ile insanlar arasında bağ kuran kişi" olması gerekmektedir. Bu tartışmaların hepsinin kayna-

¹⁵ Stott, John, *Hıristiyanlığın Temelleri*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 1998, Üçüncü baskı, s. 21.

¹⁶ John, "Hıristiyanların İsa'yı Algılama Biçimi ve Bunun İslam'ın Anlayışıyla Karşılaştırılması", Çeviri: Şaban Ali Düzgün, *İslamiyat*, Ankara 2000, c. 3, sayı, 4, s. 81.

ğı ise, Hz. İsa'nın Hristiyan dünyada "Tarihî İsa" ve "İlahî İsa" şeklinde iki dönemde ele alınmasından kaynaklanmaktadır.¹⁷

Kur'an'ın bildirdiğine göre, peygamberlerini Allah'ın oğlu olarak görme konusunda Yahudilerin de bir girişimleri olmuştur: "Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur' dediler."¹⁸ Ancak Kur'an burada Yahudilerin tamamını kastetmemektedir. Onlardan bu kanaati taşıyan sadece küçük bir grup olmalıdır.¹⁹

2. Peygamberi İnsan Suretinde Yeryüzüne İnen Allah Kabul Etme

Peygamberliği gerçek kimliğinin dışına taşıran anlayışlardan biri de, peygamberleri Allah'ın kendisinden ayrı olmayan vekilleri olarak kabul eden anlayıştır. İslam tasavvuf tarihinde "hulul nazariyesi"²⁰olarak ifade edilen anlayış içinde kendisine yer bulan bu tasavvurda, peygamber ile Allah arasında ikilik yoktur. Mevlâna Celaleddin Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in şu sözleri bu anlayışı ortaya koyması bakımından oldukça önem ifade eder:

"Tanrı görünmediği için peygamberler onun naibi olmuşlardır. Hayır, hayır böyle de değil. Bu naiple, naibin naipliğinde bulunduğu kimseyi birbirinden ayırmak çirkin şeydir. Burada ikilik yoktur."²¹

Tasavvufî düşüncede Allah'ın yeryüzünde görülmesi sadece peygamberleri vasıtası ile değil, diğer insanlarla da mücessem olarak söz konusudur. Mevlânâ'dan nakledilen şu iki olay bu anlayışı açıkça ortaya koyması bakımından oldukça anlamlıdır:

"Sultan Veled'den nakledilmiştir ki: Bir gün ileri gelen sofiler, babam Hudavendigâr'dan: "Ebu Yezid, ben Tanrımı daha sakalı bitmemiş bir genç şeklinde gördüm, buyuruyor. Bu nasıl olur?" diye sordular. Babam: "Bunda iki hüküm vardır: Ya Bayezit Tanrıyı sakalı bitmemiş genç şekjinde görmüş, yahut Bayezid'in meylin-den ötürü Tanrı onun gözüne bir genç çocuk suretinde gözük müştür," dedi."²²

Peygamberi insan suretinde yeryüzüne inen Allah kabul eden anlayışların bir diğer şekli de, peygamberlerin avatarik tabiatlı olduğunun kabulüdür. Çok genel

¹⁷ Görener, İbrahim, *Jesus And Muhammad As Charismatic Leaders In Their Social Settings: A Weberian Study*, Dayton, OH, 1997, Basılmamış doktora tezi, s, 101-107.

¹⁸ 9 Tevbe, 30.

¹⁹ Kurtubî, *el-Câmiu'l-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1965, c, IV, s, 116-117.

²⁰Hulûl: İlâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine veya tamamına intikal edip onlarla birleşmesi anlamına gelir. Geniş bilgi için bakınız: Demirci, Kürşat – Yavuz, Yusuf Şevki, "Hulûl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, c, 18, s, 340-344.

²¹Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, Hüriyet Yayınları, İstanbul 1973, c,I, s,311.

²² Eflâkî, c, II, s, 92.

anlamıyla, Tanrı'nın peygamber olan insan suretinde cisimleşerek yeryüzüne inmesi şeklinde kabul edilen ve Hindu geleneğinde yaygın olan bir inanç şeklidir. Frithjof Schuon (İsa Nureddin) Hz. Muhammed (s.)'i bu inanç çerçevesinde değerlendirmek suretiyle onu "avatarik tabiatlı" peygamber olarak tanımlar. Frithjof Schuon bu anlayışını şöyle delillendirir:

"Hz. Peygamber 'avatarik' tabiatından dolayı, kolektif beşerî alan, manevi alan içinde fiilen bütünleşmiş oldu...Hz. Muhammed (s.)'in 'avatarik' tabiatına İslam'dan itiraz edilerek O'nun bir 'Avatara' olmadığı ve olamayacağı söylenebilir. Fakat sorun bu değil, çünkü biliyoruz ki, İslam Hinduizm değil ve gene biliyoruz ki, İslam her türlü hulûl düşüncesini reddeder. Çok basitçe, Hinduizm terimlerini kullanarak diyoruz ki, belli bir ilahi görünüm, belli çevrimsel şartlarda belli bir dünyevi şekil almıştır. Bu ifade Allah Resûlünün bizzat kendi tabiatı hakkında yaptığı şu tanımlığa tamamen uygun düşmektedir.

'Kim beni görmüşse Hakk'ı görmüştür ; ben oyum; o da ben, şu var ki ben kim isem oyum; o da kim ise odur; Adem daha (yaratılmadan önce) su ile balçık arasındayken ben peygamberdim; ben, Adem'in yaşadığı asırların en iyisinden (dünyanın başlangıcından) itibaren, çağdan çağa, benim yaşadığım çağa kadar görevi yerine getirmekle görevlendirildim.'

Ne olursa olsun, tarihi bir varlığa uluhiyet atfedilmesi İslam'a ters düşüyorsa, Mutlak Varlık üzerinde merkezileşmiş bakış açısı nedeniyledir. Bu bakış açısı, örneğin kıyamet gününden önce, en son eşitleştirme düşüncesinde dile getirilir. Sadece Allah "diri"dir, yüce melekler dahil, dolayısıyla ruh da, Kozmos'un ışıklı merkezindeki ilahî tezahür de dahil olmak üzere her şey evrensel ölüm içinde eşitlenir... Zahir ulemasının ya da fukahasının, Hz. Peygamber'in "avatarik" tabiatıyla ilgili hadislerin sahihliğini inkar etmelerinde bir menfaatları olması doğaldır. Fakat "Ruh-ı Muhammedî" –ki bu Logos'tur- kavramı bile, tarihi değerleri ne olursa olsun bu hadislerin haklı olduğunu kanıtlamaktadır, diyelim ki değerleri şüpheli bile olsa."²³

3. Peygamberi İnsan Üstü Bir Varlık Kabul Etme

Peygamberleri olağanüstü, aşırı şekilde yüceltmek suretiyle insanüstü bir kimliğe büründürme anlayışı da oldukça eskidir. Ancak biz burada bu anlayışın sadece Hz. Muhammed (s.) için tezahürünü ele almakla yetineceğiz. Bu tezahürü Cahiliye dönemi ve İslam'ın ana kaynaklarındaki rivayetler çerçevesinde ele alacağız.

²³ Schuon ,Frithjof ,İslam'ı Anlamak , Türkçesi: Mahmut Kanık, İz Yayıncılık, İstanbul 1988, İkinci baskı, s, 122-124.

3/1. Cahiliyye Dönemi Peygamber Anlayışı

Cahiliyye dönemi Araplarının peygamberlik anlayışı büyük ölçüde dönemin inanç ve kültür dokusunun özelliklerini taşır. Onların peygamberlik hakkındaki düşünceleri, daha önce bildikleri peygamberlerin kıssalarındaki özelliklerine göre şekillenmiştir. Öyleki, daha sonra Kur'ân'ın da naklettiği: Hz. Musa'nın Asa'sının ejderha olması, Asa taşına vurulduğu zaman kaynak sular fışkırtması v.d; Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması, ölümü diriltmesi, çamura üfleyip kuş yapması v.d; Hz. Davud'un hizmetine dağların ve kuşların verilmesi; Hz. Süleyman'ın rüzgara ve kuşlara ege-men kılınması; Hz. İbrahim'in, Hz. Salih'in, Hz. Lut'un ve diğer peygamberlerin kıssalarında anlatılan özellikleri Cahiliyye dönemi Araplarının peygamberlik anlayışlarını şekillendirmişti. Kur'ân bu kıssaları nakletmekle beraber, kendisinden önce dönemin dinî kültüründe etkili şekilde var olan bu kıssaların şekillendirdiği Cahiliyye dönemi peygamber anlayışını, Hz. Muhammed (s.)'in kimliği söz konusu olunca açıkça reddeder.

Bu kıssalarda; peygamberi insan olma tabiatının üzerine çıkarma, onu Allah'ın eşyaya yaratılışında koyduğu tabiat kanunlarını ve tarihî alanla ilgili sünnetullah yasalarını aşma ve bu yasaları değiştirme özellikleri ile donatma oldukça çarpıcı ve etkileyici bir şekilde öne çıkmaktaydı. Bunun sonucu olarak da, peygamber denince onların akıllarına tabii ve tarihî alan yasalarıyla kayıtlı olmayan, kendisi ihtiyaç duyduğunda veya kendisinden istenildiğinde mucizeler gösteren, olağan üstü yeteneklerle donanmış bir kimlik geliyordu.

Cahiliyye Araplarının peygamber anlayışlarının şekillenmesinde etkili olan bir diğer unsur da, o dönemde bölgelerinde yaşayan ve oldukça da etkili bir kurum olan, "kâhinlik" idi. Onlar kâhinlerin her şeye güçlerinin yettiğine, her şeyi bildiklerine, hatta gelecekle ilgili gayb bilgisine sahip olduklarına ve bu bilgilerin onlara melekler ve cinler tarafından verildiğine inanırlardı. Kâhinlerin bu özelliklerinden dolayı kendilerinin çözüme kavuşturamadıkları hususlarda kâhinlere başvururlardı. İbn-i Hişam konuyla ilgili şu rivayeti nakleder.

"İbn-i İshak dedi ki: Yahudi âlimleri, Hıristiyan rahipleri ve Arap kahinleri, Hz. Muhammed (s.)'in peygamber olarak görevlendirilmesinden kısa bir süre önce onun durumunu konuşuyorlardı. Yahudi âlimleri ve Hıristiyan rahipleri, Hz. Muhammed (s.)'in ve zamanının özelliklerini kitaplardan ve önceki peygamberlerinin haberlerinden biliyorlardı; Arap kâhinlere ise, bu bilgileri cinlerden olan şeytanlar getirmekteydi..."²⁴

²⁴ İbn-i Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1936, c, 1, s, 217.

H. Muhammed (s.)'in peygamberliğini kabul etmeyen Mekkelilerin sen bir "kâhinsin" demek suretiyle onun risaletini kâhinlik olarak değerlendirmeleri, "kâhinliğin" onların peygamber telakkilerindeki yerini açıkça ifade etmektedir.

Cahiliye dönemi Arapları'nın, H. Muhammed (s.)'in peygamberliğini reddederken kullandıkları gerekçeleri, aynı zamanda onların peygamber anlayışlarını da ortaya koymaktadır. Kurân-ı Kerim onların hem inanç ve kültür dokularından hem de kâhinlik kurumundan kaynaklanan, peygamber telakkilerini şöyle cevaplandırır:

"Dediler ki: Yerden bize bir kaynak fışkırtmadıkça sana inanmayız!...

Ya da zannettiğin gibi üzerimize gökten parçalar düşürmelisin;

Veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin;

Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın..."²⁵

"Dediler ki: Bu ne biçim peygamber; yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!

Ona kendisiyle beraber uyarıcı olarak bir melek indirilmeli değil miydi?

Yahut kendisine bir hazine indirilmeli ... (değil miydi?)

Bak (Rasûlüm), senin hakkında ne biçim temsiller getirdiler!

Artık onlar sapıtmışlardır..."²⁶

"(Ey Muhammed) sen, öğüt verip hatırlat;

Rabbinin nimetiyle sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli."²⁷

"(Kur'ân) Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!"²⁸

3/2. İslami Dönem Peygamberlik Anlayışı

H. Muhammed (s.) dönemine en yakın zamanlardan itibaren, H. Muhammed (s.)'i anlamada İslam'ın ana kaynakları olarak kabul edebileceğimiz, başta Siyer-İslam Tarihi olmak üzere, Hadis ve Tasavvuf kaynaklarının önemli bir bölümünde Peygamberleri ve H. Muhammed(s.)'i aşırı şekilde yüceltmek suretiyle, insan üstü bir kimliğe büründürme anlayışını şekillendiren rivayetler bulunmaktadır. Tarihte İslam toplumlarının anlayışlarına büyük ölçüde yön veren bu kaynaklar, Müslümanların önemli çoğunluğunun düşüncelerini de kendi anlayışları ve rivayetleri çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Günümüzde Müslüman ülkelerdeki geniş halk kitlelerine de bu kaynakların rivayet ettikleri bilgilerin ulaşması, aynı kabullerin onlarda da devamını sağlamaktadır. Bu kaynakların, aynı zamanda anlayışlarını da ortaya koyan, rivayetlerinden bazıları şöyledir.

A-Siyer-İslam Tarihi Kaynaklarında Yer Alan Rivayetler

Siyer ve İslam tarihi kaynakları H. Muhammed (s.)'i olağan üstü niteliklere sahip bir varlık olarak göstermeye, onun daha baba sulbünde iken üvey annesi

²⁵ 17 İsrâ, 90-95

²⁶ 25 Furkan, 7-9

²⁷ 52 Tûr, 29.

tarafından bilindiği; annesinin ona hamile iken onun peygamber olacağına annesine bildirildiği rivayetleriyle başlarlar.

"Abdullah b. Abdu'l-Muttalib'in, Vehb b. Abdi Menaf kızı Amine'den başka bir hanımı daha vardı... Abdullah'ın bu hanımı şöyle dedi: 'Abdullah bana uğradığı zaman iki gözü arasında ay gibi parlak bir nur vardı. Benimle olması isteğiyle onu davet ettim. O ise Amine'nin yanına girdi, onunla beraber oldu. Böylece Amine Rasulallah (s.)'a hamile kaldı."²⁹ "Rasulallah (s.)'in annesi Amine şöyle anlatırdı: Muhammed (s.)'e hamileyken, bana gelindi ve şöyle denildi: Sen bu ümmetin efendisine hamilesin, O doğduğunda şöyle söyle: "Onu her hasetçinin şerrinden bir olan Allah'a sığınırım. Sonra onun ismini Muhammed koy." Ona hamile olduğu zaman kendisinden bir nur çıkar, onunla Şam'daki Busra saraylarını gördü."³⁰

Bu rivayetler, kaynaklarda "Bahîra olayı" olarak nakledilen, Hz. Muhammed (s.) 9-12 yaşlarında iken amcası Ebu Talib ile beraber gittiği Suriye seferinde ağaçların ve taşların kendisine secde ettikleri rivayetleriyle devam eder.

"Hz. Muhammed kabileyle beraber manastırın yanına geldiğinde Rahip (Bahîra) onun elinden tutarak: 'İşte bu çocuk âlemlerin efendisidir, âlemlerin Rabb'nin elçisidir, Allah onu âlemlere rahmet olarak gönderecektir' dedi. Bunun üzerine yanındaki Kureysliler rahibe, 'Bunu nereden bildiğini' sordular. Rahip: " Siz karşıdan gelirken bütün ağaçlar ve taşlar ona secde ettiler, ağaçlar ve taşlar sadece peygambere secde ederler... ' dedi."³¹

Aynı kaynaklar Hz. Muhammed (s.)'in Hz. Hatice ile evlenmesini, Hatice'nin Hz. Muhammed (s.)'in peygamber olacağını tahmin etmesi üzerine ona evlilik teklif ettiğini düşünmeye de imkan veren bir îmalî üslub ile yine bir olağanüstülüğe bağlarlar. Hatice'nin Şam'a gönderdiği ticaret malının başında onun kölesi Meysere ile beraber Şam'a giden Hz. Muhammed (s.) bir manastırın yakınında bir ağacın altında konaklar... "Manastırda bulunan rahip, Meysere'ye: "Bu ağacın altında asla bir peygamberden başka kimse oturmadı" der. Ayrıca Meysere Şam'dan Mekke'ye dönüş yolunda sıcaklık arttığında, Hz. Muhammed (s.)i iki meleğin gölgelediğini görür. Mekke'ye dönünce Meysere, hem rahibin dediklerini hem de yolda gördüğü onu iki meleğin gölgelediğini Hatice'ye anlatınca, Hatice Rasulallah'a bir adam göndererek

²⁸ 69 Hâkka, 42.

²⁹ İbn İshak, *Siyer*, Yayınlayan: Muhammed Hamidullah, Çeviren: Sezâi Özel, Akabe Yayınları, İstanbul 1988, Birinci Baskı, s, 95; İbn-i Hişam, s, 166; İbn-i Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1960, c, I, s, 96; Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, tarihsiz, c, II, s, 175; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, Beyrut 1979, c, II, s, 8-9; Ebi'l-Fidâ İsmail İbn-i Kesir, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Tahkik: Mustafa Abdü'l-Vâhid, Beyrut 1971, c, I, s, 214.

³⁰ İbn İshak, s, 95-96. İbn-i Hişam, s, 166; İbn-i Sa'd, s, 97.

³¹ Taberi, c, II, s, 195; İmam-ı Kastalânî, *Mevâhib-i Ledüniyye*, Şerheden: Mahmud Abdülbaki, Çeviren: İhsan Uzungüngör, Semerkant Yayınları, İstanbul 1972, s, 40.

... onunla evlenmek istediğini belirtir...³² Bir başka rivayette ise, "Hatice bizzat kendi evinin çardağında iki meleğin kanatlarıyla Rasulullah (s.) üzerine gölge ettiklerini görür."³³

Kaynaklar Hz. Muhammed (s.)'in vahye muhatap olmasının hemen öncesinde ve sonrasında yine ağaçlar ve taşlar tarafından selamlandığını naklederek olağan üstü güçlere sahip bir peygamber imajını devam ettirirler. "Allah, kendisine peygamberliğini vermeyi istemesinin başlangıcında³⁴ Rasulullah (s.) ihtiyacı için evden çıktığı zaman... karşılaştığı bütün taşlar ve ağaçlar ona " esselâmü aleyke yâ Rasulullah (s.)" diyorlardı. Rasulullah etrafına , sağına, soluna, arkasına bakınıyor fakat ağaç ve taştan başka bir şey göremiyordu..."³⁵

Siyer ve İslam tarihi kaynakları bu tür rivayetleri Hz. Muhammed (s.)'in peygamberlik döneminde de nakletmeye devam ederler. Kureyş'in Müslümanlarla her türlü ilişkiyi kesmeyi kapsayan anlaşmalarını/ambargolarını yazdıkları kağıdın üzerinde "bismikellahümme/ senin isminle Allah'ım" kelimesinin dışında kalan yazıların kurtçuklar tarafından yenilmiş olması;³⁶ Hz. Muhammed (s.)'in Medine'ye hicreti esnasında kaldığı Sevr mağarasının ağzında derhal ağaç büyümesi, güvercinin yumurta bırakması, örümceğin ağ girmesi;³⁷ aynı yolculukta, sütü çekilmiş keçileri sağmasıyla keçilerin sütlerinin orada bulunan herkese yetecek şekilde artması;³⁸ bu tür rivayetlerin sadece birkaç örneğidir.

Hz. Peygamber'e olan sevginin bir tezahürü olarak yine ona sevgiyi ve saygıyı artırmaya yönelik anlatımlarda bu rivayetlerin fazlaca kullanılmaları bunların gerçek olaylar gibi anlaşılmaları ve öylece yaygınlaşmaları sonucunu doğurmuştur. Halbuki, İslam tarihçilerinin naklettikleri bu tür rivayetler genellikle mecazî anlamda edebî bir anlatım tarzı olarak değerlendirilmelidir. Genellikle eserlerini eğitici, öğretici/faydacı, pragmatik tarzda yazan İslam tarihçileri bu rivayetleri birer ibret levhaları olarak takdim ettikleri için, gerçekliklerini sorgulamayı fazlaca gündeme getirmeden, dönemlerinin bilimsel anlayışı çerçevesinde bunları rivayet etmede bir sakinca görmemişlerdir. Ayrıca bu rivayetlere muhatap olan geniş halk kitleleri de büyük oranda bu tür rivayetleri anlam olarak sorgulama ihtiyacını duymadıkları için bunları birer mucize bağlamında düşünmek suretiyle gerçek olaylar olarak anlama ve nakletmede bir zorluk çekmemişlerdir. Hatta daha çok kültürel zeminlerinden kaynaklanan, mucizevî görüntü veren haberleri daha kolay kabul eden inanç yapıla-

³² İbn İshak, s, 133; İbn-i Hişam, s, 199-200; İmam-ı Kastalânî, *Mevâhib-i Ledüniyye*, s, 41.

³³ İmam-ı Kastalânî, *Mevâhib-i Ledüniyye*, s, 41.

³⁴ İmam-ı Kastalânî'ye göre vahyin başlangıcını takip eden günlerde.*Mevâhib-i Ledüniyye*, s, 44.

³⁵ İbn-i Hişam, s, 251; İbnü'l- Esir, c, II, s, 46; İmam-ı Kastalânî, s, 44.

³⁶ İbn İshak, s, 220-223; İbn-i Hişam, c, II, s, 16.

³⁷ İbn-i Sa'd, c, I, s, 229; İmam-ı Kastalânî, s, 66.

³⁸ İbn-i Sa'd, c, I, s, 232; İmam-ı Kastalânî, s, 66-67.

rı sebebiyle bu anlayışları, onların çağlar boyunca Hz. Muhammed'e olan sevgilerinin ve ona duygusal bağlılıklarının artmasında da ayrıca önemli rol oynamıştır.

Kur'ânî hakikatler ile ters düşmelerine rağmen hiç muhakeme edilmeden, sorgulanmadan ve Kur'ânî verilerle karşılaştırılmadan hem tarihçilerin hem de geniş halk kitlelerinin dinî ve bilimsel hakikatleri göz ardı ederek pragmatik noktada buluşmaları, bu rivayetlerin gerçek olaylar olarak yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kendi dönemleri için bir sakınca ifade etmeyen ve belki de geçici faydalar bile sağlayan bu kabuller çağdaş insanlık için aynı görevi ifa etmemektedir. Bir coğrafyada ve zaman diliminde bir çağrıya destek olan ve onun kabulünü kolaylaştıran mesajlar, kültürel yapıların ve bilimsel anlayışların değiştiği başka bir coğrafya ve zaman diliminde tam tersine bir etkiye sahip olabilmektedir. Kur'ânî ve çağdaş bilimsel gerçekleri bir tarafa iten bu pragmatik bakış açısı, çağdaş dünyada artık bir dönemler sonuçu aldığı pragmatik hedefini de kaybetmiş durumdadır.

B-Hadis Kaynaklarında Yer Alan Rivayetler

Müslüman toplumlarda, peygamberliğinin öncesi ve sonrasıyla Hz. Muhammed (s.)'in kimliğinin şekillenmesinde en önemli paya sahip olan alanlardan biri de hiç şüphesiz hadis kaynaklarıdır. Hadis kaynakları Hz. Muhammed (s.) ile ilgili o kadar çok çeşitli rivayete sahiptirler ki, her araştırmacı bunlardan kendi isteğine uygun bir Hz. Muhammed (s.) kimliği çıkarabilir. Bir başka ifadeyle, Hz. Muhammed(s.)'i kim nasıl bir kimlikte görmek isterse bunun için hadis kaynaklarında kendisine yeterli oranda rivayet bulması mümkündür. Burada bu rivayetlerden iki tablo takdim etmeye çalışacağız. Birincisi, Hz. Muhammed (s.)'i insan üstü kimliğe taşıyan ve onun çok çeşitli menfaatler için nasıl istismar edildiğine tanıklık eden hadislerden oluşan bir tablo; ikincisi, birinci tabloya uymayan ve ona karşı duran "Hz. Muhammed (s.)'in anlattığı bir başka Hz. Muhammed (s.) tablosu.

Müslümanlar arasında, bir taraftan Hz. Muhammed (s.)'e duyulan, meşruiyetini kaybedecek ölçüde sınırsız bir sevgi tezahürü, diğer taraftan Hz. Muhammed (s.)'in çok boyutlu menfaatler için, bir şekilde, istismar edilmesi, onun kimliği ile ilgili bir çok asılsız haberin hadisler arasında zikredilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu hadislerin odaklaştığı konuları şöyle sıralamak mümkündür. "Hz. Muhammed (s.) peygamber olarak bazı ayrıcalıklara sahiptir; bereket kaynağıdır; fizik âlem üzerinde harikulade olaylara vesile olur; insan dışındaki varlıklarla diyalog/iletişim kurar; görünmeyen/geçmiş ve gelecek hakkında bilgi verir."³⁹

³⁹ Özafşar, Mehmed Emin, "Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/Anlayışı" *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayı*, Ankara 2000, s, 309.

H. Muhammed (s.)'e duyulan meşruiyetini kaybetmiş sınırsız sevgi, Müslümanlarda peygamberin fizikî olarak kendileri gibi olmasını peygamberlik makamına yakıştırmayan bir anlayış meydana getirmiştir. Öyle ki, H. Muhammed (s.), insanları arkadan da görmeli, taşlar onu selamlamalıdır. Ve hatta bu anlayışı, muhtemelen H. İsa ile ilgili rekabet çerçevesinde, H. Muhammed (s.) cesediyle ve ruhiyle canlı kalmalı, noktasına kadar götürmüşlerdir. Bu sevgi tezahürünü, belki de farkında olmadan, Zehebî'nin "H. Peygamberi övmekte aşırı gitmek, Allah'a gösterilecek edepten/saygıdan ayrılmaya götürür,"⁴⁰ ifadesinde dikkat çektiği aşırılığa taşımışlardır. H. Muhammed (s.)'in çok boyutlu menfaatler için bir şekilde istismar edilmesi ise, kişisel veya kabilevî; ırkî, mezhebî ya da dinî; itikadî veya amelî; akîl veya hissî; iyi niyetle ya da değil, ama genelde siyasi zemindir.

Hadis kaynaklarında yer alan bu türlü rivayetler yan yana getirilip bir kimlik belirlendiğinde, gerçeği ile büyük ölçüde benzerliği olmayan bir peygamber tasavvuru ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, bu rivayetlerin resmi ile H. Muhammed (s.)'in hakiki resmi, yan yana konulduğunda, bu iki resim aynı kimliğin ve kişiliğin resmidir denilemeyecek oranda birbirinden farklıdır. Bu farklılığın oluşmasında çok önemli paya sahip olan hadis rivayetleri, genelde hadis kitaplarının bütününe yakınında, sınırlı da olsa yer almakla birlikte, büyük çoğunlukla H. Muhammed (s.)'in kimliğini farklılaştıran rivayetlerin yer aldığı hususi hadis literatürünü meydana getirmiştir.

Bu literatürün oluşmasına *Tabakâtü'l-Kübra* adlı eserinde derlediği konularla Muhammed b. Sa'd'ın (öl. 230H./845M.) öncülük ettiği anlaşılmaktadır.⁴¹ Daha sonra H. Muhammed (s.) ile ilgili özelliklerin, hususi tasniflerle kaleme alındığı, *A'lâmü'n-Nebî/Nübüvve*,⁴² *Şemâilü'n-Nebî/Nübüvve/ Şemâilü'r-Resul/ Şemâil-i Şerife*,⁴³ *Delâilü'n-Nebî/Nübüvve*⁴⁴ ve *Hasâisü'n-Nebî/Nübüvve*⁴⁵ gibi daha yaygın

⁴⁰ Zehebî, *Mizânü'l-İtidal*, Mısır 1963, c, II, s, 650.

⁴¹ Muhammed b. Sa'd *Tabakâtü'l-Kübra*'da "Rasulullah'a Vahyin Gelmeye Başlamasından Sonra Nübüvvet Alâmetleri" konusu ile başlamak suretiyle onun sıfatlarını, ahlakını, şemâilini, faziletlerini, davranışlarını v.b. diğer özelliklerini ayrı başlıklar halinde anlatır. Bakınız: İbn-i Sa'd, c, I, s, 170-513.

⁴² A'lâmü'n-Nübüvve: Mutlak olarak nübüvvet müessesini ve özellikle H. Muhammed (s.)'in nübüvvetini ispatlamak amacıyla yazılan eserlere A'lâmü'n-Nübüvve denilmektedir. Buisim bu konuda yazılan eserlere ortak ad olarak da kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bakınız: Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c, 9, s, 115-117.

⁴³ Şemâilü'n-Nübüvve: H. Peygamber'in sıfatlarını ve yüzünün şekli, rengi, güzelliği, boyu, güzel kokusu gibi pâk şemâilini, peygamberlik delillerini, onun çeşitli mucizelerini, faziletlerini ve hususiyetlerini ele alırlar İbn-i Kesir, *Şemâilü'r-Resul*, Tercüme: Naim Erdoğan, Temel Neşriyat, İstanbul 1983, s, 13-20.

⁴⁴ Delâilü'n-Nübüvve: Peygamber'in bizzat gösterdiği ve peygamberliğine alamet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiat üstü olayları konu edinen ve kendisinin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserlerdir. Geniş bilgi için bakınız: Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", *T.D.V.A.*, c, 9, s, 115-117.

⁴⁵ Hasâisü'n-Nübüvve: Allah'ın sadece H. Muhammed (s.)'e lütfettiği özellikleri ele alan eserlerdir. Hasâis müellifleri H. Peygamber'e münhasır kılınan ilâhî hüküm ve lütufları genellikle farzlar, haramlar, mübahlar ve sadece ona lütfedilen üstünlükler olmak üzere dört başlık altında kaleme almışlardır.

olan ve isimleri çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılabilen hadis kitapları, ayrıca *Şifâ-ı Şerif*, *Mevâhib-i Ledüniyye* ve *Hilye-i Nebevi/Hilye-i Şerife*⁴⁶ gibi biraz daha hususi isimlerden oluşan hadis kitapları da bu literatürün/edebiyatın en meşhur eserlerini meydana getirdiler.

Bu hadis literatürü müelliflerinin bir çoğu, Hz. Muhammed (s.)'in muhtelif özelliklerini belirten rivayetleri eserlerine alırken bunları naklî-aklî kriterlerle karşılaştırıp bilimsel bir tenkide tabi tutmadılar. Onun hakkında ne duydularsa büyük ölçüde eserlerine aldılar. Böylece delâil, şemâil ve hasâis kitapları ilim dünyasındaki yerlerini, çok boyutlu yalan ve yanlış rivayetlerin taşıyıcısı olarak aldılar ve bu yalan ve yanlışlıkları okuyucularına taşıdılar.

Hz. Muhammed (s.)'e duyulan gerek meşruiyetini kaybeden sınırsız sevgi, gerek peygamberler arasındaki üstünlük rekabeti sonucu onu insan üstü kimliğe taşıyan ve gerekse çok boyutlu menfaatler için bir şekilde istismar ederek onun kimliği ile ilgili bir çok asılsız tasavvura kaynak teşkil eden hadislerin örneklerinden sadece birkaçını şöyle sıralamak mümkündür.

Geniş bilgi için bakınız: Ahatlı, Erdinç, "Hasâisü'n-Nebî", *T.D.V.A.*, İstanbul 1997, c, 16, s, 277-281. Bu kitapların en meşhurlarından biri, Suyûtî'nin *el-Hasâisü'l-Kübra* adlı eseridir. Celaleddin Abdurrahman Ebubekir es-Suyuti, *Hasâisü'l-Kübrâ*, Bağdat 1974, 2. baskı, c, I-II. Bu eserle Kadı İyaz'ın *Şifâ-ı Şerif* adlı eserintahlîli tenkidi ve bunların çizdikleri peygamber portresi için bakınız: İslamoğlu, Mustafa, *Uç Muhammed*, Denge Yayınları, İstanbul tarihsiz, 4. baskı, s, 91v.d.

⁴⁶ Hilye-i Nebevi: Hilye-i Şerife adı da verilen bu eserler, özellikle Hz. Peygamber'in yüzü, gözü, kaş, burnu ve sağ gibi organlarını ve diğer fiziki hususiyetlerini konu edinirler. "Hilye" Osmanlı kültüründe Hz. Muhammed (s.)'in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifade etmek için de kullanılmıştır. Geniş bilgi için bakınız: Uzun, Mustafa, "Hilye", *T.D.V.A.*, İstanbul 1998, c, 18, s, 44-47.

B/a. Hz. Muhammed(s.)'i insan üstü kimliğe taşıyan rivayetler⁴⁷:

Hz. Muhammed (s.) şöyle buyurmuştur:

"Ben önümden gördüğüm gibi ensemden de görürüm".⁴⁸

"Ben sizi arkadan da görürüm."⁴⁹

"Ben Mekke'de bir taş tanırım, o, peygamber olmadan önce bana selam verirdi."⁵⁰

"Ben sizin gibi değilim, ben yedirilir içirilirim."⁵¹

"Ben cennete ve cehenneme en son girecek olanları bilmekteyim."⁵²

"Peygamber (s.) İsrâ gecesi geri döndüğü zaman yoldaki kafilenin durumundan kavmini haberdar etti. Kafiler ne zaman gelir diye sordular, "Çarşamba" günü buyurdu. Çarşamba günü geldi, Kureyş yolda kafilayı bekliyordu, akşama kadar kafiler gelmeyince, Allah'ın Resûlü (s.) dua etti ve güneşin batması durdurulup gündüz bir saat daha uzatıldı."⁵³

B/b. Hz. Muhammed(s.)'i diğer Peygamberlerden üstün gösteren rivayetler:

Hz. Muhammed (s.) şöyle buyurmuştur:

⁴⁷ Bu bölümde nakledilen rivayetlerle ilgili olarak şunları hatırlamakta fayda vardır. "Kur'an'da yer alan âyetlerde, konuşan hayvanlardan; Allah'ı tesbih edip O'na secde eden canlı, cansız varlıklardan; Allah korkusuyla harekete geçen taşlardan; geçmiş peygamberlerin elinde gerçekleşen harikulâde hadiselerden bahsedilir. Hatta kıyamet sahnelerinin tasvir edildiği bölümlerde, dile gelen insan organlarından bahsedilir. Bu kabil anlatımlar, kimileri tarafından hakikat/gerçek olarak anlaşılırken, bazıları da onları mecaza ve sembolik anlatıma hamletmişlerdir. Meselâ Bakara 74. âyetinde 'Allah korkusundan yuvarlanan taşlar' dan söz edilir. Cansız varlıklar olan taşların 'korku' gibi canlılara has bir niteliğe gerçekten sahip olup olmadığı yorumcuları farklı açıklamalara sevk etmiştir. Üçüncü hicri asrın önemli isimlerinden biri olan el-Câhız'dan (255/868) öğrendiğimize göre tefsirle meşgul olanlar; Mücessime ve Haşevîler ve lafızların zahirine bağlı kalanlar bu ayeti lafzın zahirine hamletmiş ve taşlarında 'aklettiğini ve konuştuğunu' iddia etmişlerdir. Halbuki ona göre burada mecazî ve sembolik bir anlatım vardır. (Cahız, *el-Hayvân*, IV/39, 278, 289) Daha sonraki tefsir kaynaklarına bakıldığında bu âyetin literal manasıyla anlaşıldığı görülür. Âyetle ilgili farklı görüşlere atıfta bulunan Râzi (604/1207) ve Kurtubî (671/1272) gibi müfessirler bunun gerçek olduğunu, nitekim Hz. Peygamber'in mescidindeki kütüğün terk edildiği için 'inediğini'; 'Cahiliyye devrinde bazı taşların Hz. Peygambere selam verdiklerini'; 'kendisine vahiy geldiği vakit eve dönüşünde yolda rastladığı ağaç ve taşların da aynı şekilde O'na selam verdiklerini' hatırlatmışlardır. Böylece Allah'ın isterse cansız varlıklara da hayat, akıl ve idrak verebileceğini, bunun mümkün ve mâkul olduğunu söylemişlerdir. (Razi, *Tefsîru'l-Kebîr*, (I-XVI, Beyrut 1985), II/ 140; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'ân*, I/465,466). Zemaşşeri (538/1143) âyeti mecazla (Zemaşşeri, *Keşşaf*, Beyrut ty, II/77); Ebussuûd (951/1544) ise 'taşın çekim kanununa tabi olmasıyla' (Ebussuûd, *İrşâdu'l-Akl*, Beyrut ty, I/115) açıklamıştır. Çağdaş müfessirlerden Elmâlî (ö.1942) ise şöyle demiştir: "Yağmurlar, kasırgalar, zelzeleler gibi kudreti İlahiyeyi gösteren ayatı ilâhiyeden müteessir olarak Allah saygısından her halde düşer, yuvarlanır yerinden oynar..." (Elmalılı, *Hak Dîni*, İstanbul ty, I/389)." Özafşar, Mehmed Emin, s, 321.

⁴⁸ Müslim, Salat, 110-111, 1/319.

⁴⁹ Müslim, Salat, 108, 1/319.

⁵⁰ Müslim, Fedâil, 2, 4/1782; Dârimi, Mukaddime, 4, 1/12.

⁵¹ Müslim, Sıyam, 56, 2/774.

⁵² Müslim, İman, 350, 1/177.

⁵³ Kadî İyaz, *Şifâ-ı Şerîf*, Çeviren: Nâim Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan, Çile Yayınları, İstanbul 1980, s, 256-257.

" Peygamberlik sana ne zaman verildi ? diye sorulunca, "Âdem ruh ile cesed arasında bir halde iken" der."⁵⁴

"Ben rasullerin komutanıyım ... İlk şefaet edecek olan benim..."⁵⁵

"Allah mahlukatı yarattı da beni onların en hayırlılarından, en hayırlı gruplarından kıldı. Sonra kabileleri seçti ve beni en hayırlı kabileden kıldı. Sonra aileleri seçti ve beni en hayırlı kabileden kıldı. Bundan dolayı ben o mahlukatın şahıs olarak en hayırlısı, aile olarak en temiziyim."⁵⁶

"Ben yaratılıştta peygamberlerin ilki, gönderilişte sonuncusuyum."⁵⁷

"Hak Teâlâ Âdem (s.)'a buyurdu ki: "Eğer Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım. Yerleri ve gökleri de halk etmezdim."⁵⁸

"Âdem yaratılmadan on dört bin sene evvel Rabbimin karşısında bir nur idim."⁵⁹

B/c. Hz. Muhammed(s.)'i siyasi ve mezhebi hesaplarla istismar eden rivayetler:

Hz. Muhammed (s.) şöyle buyurmuştur:

"Bir halifenin ölümü üzerine ihtilaf olur. Medine'den bir adam süratle çıkıp Mekke'ye gelir. Kendisi istemediği halde insanlar onu evinden çıkarıp Rükün ile Makam/ *Hacer-i Esved ile Makam-ı İbrahim* arasında ona biat ederler. Üzerine Şam'dan bir ordu gönderilir. Bu ordu Mekke ve Medine arasında bulunan Beydâ bölgesine geldiklerinde yer yarılarak içine batırılırlar. Bunun üzerine Şamlı velîler ve Irak'ın ileri gelenleri gelip ona (Rükün ile Makam arasında) biat ederler. Sonra dayıları Kelb kabilesinden olan Kureyş kabilesine mensup bir adam ortaya çıkarak biat edenler üzerine, Kelb kabilesinin gönderdiği, bir ordu gönderir. Biat edenler bu orduya galip gelirler. Kelb kabilesinin ganimetinde hazır bulunmayanların eli boştur. Hazineser çıkartılıp mallar taksim edilir. O insanlar arasında Peygamber (s.)'in sünneti ile amel eder. İslam yeryüzünde tam olarak istikrara kavuşur. Bu durum yedi sene, bazılarına göre ise dokuz sene, devam eder. Sonra o kişi ölür ve Müslümanlar onun üzerine namaz kılarlar."⁶⁰

⁵⁴ Tirmizi, Menakıb, 1, 5/585; Müsned, 4/66, 5/59, 379.

⁵⁵ Dârimi, Mukaddime, 8, 1/27.

⁵⁶ Tirmizi, Menakıb, 1, 5/584.

⁵⁷ Müslim, Kader, 16/2653; Kadı İyaz, *Şifâ-ı Şerif*, s, 49.

⁵⁸ İmam-ı Kastalânî, *Mevâhib-i Ledüniyye*, s, 20-21.

⁵⁹ İmam-ı Kastalânî, *Mevâhib-i Ledüniyye*, s, 22.

⁶⁰ Ebi Davud, *Sünen*, Dâru'l-Hadis Yayınevi, Suriye 1973, Kitâbü'l-Mehdi, Hadis No: 4286, c, 4,s, 475-476. Bu hadis, İsmail Hakkı Ünal tarafından bir makaleye konu seçilerek detaylı ve doyurucu bir şekilde değerlendirilmiştir. Geniş bilgi için bakınız: Ünal, İsmail Hakkı, "Hz. Peygamber'in Dilinde Konuşulan Tarih: 'Yere Batırılacak Ordu' Rivayeti", *İslâmiyat*, Ankara 1998, c, 1, sayı, 2, s, 39-52.

"İsra gecesinde semaya yükseltildiğimde, orada, Muhammed Allah'ın Rasûlüdür ve Ebu Bekir Sıddıkhalefidir, /Ömer Faruk, Osman Zinnureyn/⁶¹ yazısını gördüm."⁶²

İmam Tahavî Esmâ bint Umeys'den şöyle rivayet etmiştir: "Peygamber (s.)'in mübarek başı Hz. Ali'nin dizinde iken kendisine vahiy geldi. İmam Ali ikindiye güneş batıncaya kadar kılamamıştı. Resulullah (s.) vahiy hali geçtikten sonra buyurdu: "Ali ikindiye kıldın mı?" Hayır kılamadım. Bunun üzerine Allah'ın Resulü: "Allahım, O, şüphesiz senin ve resulünün taatındaydı, güneşi ona geri çevir." Esmâ dedi ki: "Onu gördüm, battıktan sonra tekrar doğdu, dağların ve yerin üzerinde durdu. Bu Hayber'in es-Sahbâ semtindeydi."⁶³

"Resulullah (s.)'den rivayet edildiğine göre: Âdem (s.) benimle iftihar etmiştir. Ben de ümmetimden bir kişiyle iftihar edeceğim. Onun ismi Numan ve künyesi Ebu Hanife'dir. O ümmetimin kandilidir."⁶⁴

H. Muhammed(s.)'in siyasi hesaplarla fazlaca istismar edildiği bir önemli konu da Kureyş kabilesi hakkında nakledilen rivayetlerdir. Bunların Müslüman toplumları en fazla meşgul eden ve aynı zamanda da en meşhur olanı Hz. Muhammed'in söylediği iddia edilen: "İmamlar/halifeler/idareciler Kureyşli olacaktır" şeklindeki rivayettir. Kur'ânî ilkelere ters olan kabîleciliği ve ırkçılığı öne çıkaran bu rivayet Hz. Muhammed'i siyasi istismarın bir çeşit anatomisi olarak ayrıca önemlidir.⁶⁵ İslam tarihinin dönüm noktalarından biri olan Emevî devletinin kurulma aşamasında

⁶¹ "Ömer Faruk, Osman Zinnureyn" ilavesi aynı yerde bir başka rivayet olarak tekrarlanmaktadır.

Suyuti, *Hasâisü'l-Kübrâ*, I, s. 7.

⁶² Suyuti, *Hasâisü'l-Kübrâ*, I, s. 7.

⁶³ Kadı İyaz, *Şifâ-ı Şerif*, s. 256. Bu rivayetle ilgili, Mehmet Said Hatiboğlu, "Büyük Âlimler-Büyük Hatâlar-Redd-i Şems Rivâyeti ve Bir Zihniyetin Tahlili-" adlı bir makale yayınlamıştır. Bu makaleye göre bu mucize ana hatlarıyla şöyledir: "628 senesi Hayber gazâsı dönüştü, Hz. Peygamber ikinci namazını kıyor ve o sırada bir işten dönen Ali'nin dizinde uyuyakalıyorlar. Uyandıklarında güneş batmış durumdadır. Ali'nin ikinci namazını kılmadığını öğrenince dua buyuruyorlar. Güneş geri gelip ortalığı işi kavuşturuyor. Ali abdest alıp namazını kıyor. İşi bitince güneş geldiği yere gidiyor." Bu mucizenin değerlendirmesini yapan M. S. Hatiboğlu şunları söylüyor: Bu rivayet, günümüzden üç bin küsur yıl öncesinin bir harb sahnesini dile getiren Tevrat metnine göre, Yuşa' Peygamber'in Allah'a duası üzerine güneş ve ayın gökyüzünde bir gün sabit kalmaları ile ilgilidir. Yuşa'nın isteği üzerine güneş ve ayın batması ileriye alınmışsa, Hz. Ali'nin hatırlanması, bu defa güneşin batmışken tekrar doğması vukû bulacaktı. Şia'nın bu faaliyetini gören o devir sünnetleri de; benzer mizansenleri mucize kılıfıyla Hz. Peygamber'e uygulamaya kalkmakta gecikmediler. Onların inancına göre, güneşin batışını geciktirmek, sadece bir Yahudi peygamberine tahsis edilemezdi. İslam Peygamberi'nin ondan fazlası olur ekşiği olmazdı." Hatiboğlu, Mehmet Said, "Büyük Âlimler-Büyük Hatâlar-Redd-i Şems Rivâyeti ve Bir Zihniyetin Tahlili-", *İslâmiyat*, Ankara 1999, c. II, sayı, I, s. 7-13.

⁶⁴ Haskefi, *Reddül-Muhtâr Alâ ed-Dürü'l-Muhtâr-Hâşiyetü İbn Abidin* kenarında, Dârü İhyâi't-Turâsî'î-Arabî, Beyrut tarihsiz, c. I, s. 36.

⁶⁵ Hatiboğlu, Mehmet Said, "Hilâfetin Kureyşliliği" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1978, c. XXIII, s. 121-214.

Muaviye'nin kendi siyasi meşruiyetini vurgulamak için bu hadisi kullanması bu istismarın örneklerinden sadece bir tanesidir. Rivayet şöyledir:

"Kureyş'ten bir heyetin bulunduğu bir toplantıda Abdullah b. Amr b. el-As Kahtan'dan bir hükümdar çıkacağından söz etti. Muaviye öfkeleni. Ayağa kalktı, Allaha hamd ü senadan sonra şöyle dedi: Bazılarınız Allah'ın kitabında olmayan, peygamberin sünnetinden de nakledilmeyen kimi sözler ediyorlar. Bunlar sizin cahilleriniz. Sahiplerini sapıtan hayallerden sakının. Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Bu iş, Kureyş'tedir. Dini ayakta tuttukları sürece içinizden onlara düşmanlık eden Allah yere çarpar."⁶⁶

B/d. Hz. Muhammed(s.)'i ölümsüz gösteren rivayetler:

"Hz. Muhammed (s.), cesediyle ruhiyle canlıdır, tasarrufta bulunur. Yeryüzünde ve melekût âleminde istediği yere gider. Halen ölümünden önce hangi şekildeyse aynen öyledir, kendisinde hiçbir şey değişmemiştir, melâike cesetleriyle canlı oldukları halde nasıl gözle görülmezlerse, peygamber de gözlerden uzaktır. Allah bir kimseyi peygamberi görmekle taltif etmek dilerse perdeyi kaldırır, o kimse peygamberi gerçek şekliyle görür. Buna hiçbir engel yoktur, bu misal âleminde oluyor diye bir tahsise gitmeye de manâ yoktur."⁶⁷

"Her nefis ölümü tadacaktır..."⁶⁸ "Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse siz ökçeleriniz üzerinde geriye mi döneceksiniz?..."⁶⁹ şeklindeki Kur'an'ın açık beyanları; Hz. Muhammed (s.)'in vefatından hemen sonra Hz. Ebu Bekir'in "Ey insanlar! Muhammed (s.)'e tapınan kim ise bilsin ki gerçekten o ölmüştür, Allah'a kul olan ve O'na ibadet eden kimse (bilsin ki), Allah diridir ve asla ölmez"⁷⁰ diyerek şok halindeki insanları kendine getirmesi; daha sonra meydana gelen olaylar ve hilafet çekişmeleri, Hz. Muhammed'in vefatı ile ilgili hiçbir tereddüde yer bırakmayacak kadar açıktır. Öyle ki, Hz. Muhammed (s.)'in ölümsüzlüğü ile ilgili bu tür rivayetler âdeta onun Hz. İsa ile rekabet ettirilmesinin bir sonucu gibidir. Burada M. S. Hatiboğlu'nun şu sözlerini gayet manidardır: "Bu satırların altına Vatikan'ın imzasını koyabilmesi için, son iki peygamberin yerlerini değiştirivermekten başka bir zahmete ihtiyaç olacak mıdır dersiniz?"⁷¹

⁶⁶ Câbirî, Muhammed Âbid, *İslam'da Siyasal Akıl*, Çev: Vecdi Akyüz, Kitabevi, İstanbul 1997, s.491.

⁶⁷ Suyûti, *el-Havî li'l-Fetâvî* den naklen, Hatiboğlu, Mehmet Said, "Hz. Peygamberi Yanlış Yorumlama Tezahürleri, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara Ekim 1986, c, I, sayı, 2, s, 5-11.

⁶⁸ 21 Enbiya, 35.

⁶⁹ 3 Âl-i İmran, 144.

⁷⁰ İbn-i Hişam, c, IV, s, 306.

⁷¹ Hatiboğlu, Mehmet Said, "Hz. Peygamberi Yanlış Yorumlama Tezahürleri, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c, I, sayı, 2, s, 10.

C-Tasavvuf Kaynaklarında Yer Alan Rivayetler

Tasavvuf kaynaklarında yer alan bir takım rivayetlere göre insanlığın peygamberlere ihtiyaçları zorunludur. Şöyle ki: "Bütün insanların Allah'tan feyiz alma, onun vahiy ve ilhamına muhatap olma imkanları yoktur, o halde yine bir insanın vasıta olması zorunludur. Hak Teâla kendi fazl ve keremiyle bazı insanları masum kıldı; zât, sıfat ve fiilleriyle bilir kıldı, kendisine dost olarak seçti... İnsanları Allah'tan haberdar etmek, Allah'ın emir ve yasaklarını iletmek, doğru yolu göstermek...için insanlığa gönderdi. Peygamberin iki yönü/yüzü olup, biri Allah'a diğeri insanlara yöneliktir. Allah'a yönelik olup, O'ndan feyiz alan yüzünün adı velâyet; insanlara yönelik olup, Allah'ın sözlerini insanlara ileten yüzünün adı nübüvettir."⁷²

"Peygamberler nübüvvet ve risâletle techiz edildiklerinden ve vahy nûruna mazhar olduklarından eşya onları sürükleyemez. Peygamberlerin eşya ve ruhsat içinde bulunmaları başkaları içindir."^{73a} Hz. Muhammed (s.) isteseydi Allah Teâla ona dağları altın kılar ve böylece hesapsız mala sahip olabilir ve istediğini yapabiliyordu."⁷⁴ "Eğer Rabbin'den dilemiş olsaydı, Ebû Kubeys dağını Rabbi onun için altına tahvil ederdi."⁷⁵ Ancak bunun tam aksine Hz. Muhammed (s.), "Ben melik peygamber, ya da kul peygamber olma konusunda muhayyer bırakıldım. Cebrâil bana tevâzu göstermemi işaret etti. Ben de: Kul peygamber olayım; bir gün doyumum, bir gün aç kalayım,"⁷⁶ diyerek fakirliği seçti. Öyle ki, "Allah'ım beni fakir olarak yaşat, fakir olarak öldür, fakirlerle birlikte haşret! diye dua ederdi."⁷⁷

Tasavvufî kaynakların rivayetlerinde Hz. Muhammed (s.)'in yaratılışı şöyle ifade edilir. " O, bu insan nev'î içinde varlığın en mükemmel örneğidir. Bunun içindir ki, iş onunla başladı ve onunla sona erdi. Âdem, henüz su ile toprak arasında iken o nebi idi. Sonra unsur haline çıkmasıyla da nebilerin sonuncusu oldu."^{78a} Hz. Muhammed (s.)'in sureti öyle bir nurdur ki: Azap ve nimet tadı onda bulunur... Allah, Hz. Muhammed (s.)'in suretine tecelli edince o ikiye bölündü. Allah sağa düşen yarısından, nimet sahiplerine saâdet evi olan cenneti; sola düşen yarısından, dalâlet ehli isyankarların yuvası olan cehennemi yarattı."⁷⁹

⁷²Azizüddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi İnsan-ı Kâmil*, Tercüme: Mehmet Kanar, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, s, 139-140.

⁷³Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, Hazırlayan : Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996, s, 103.

⁷⁴Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 96.

⁷⁵Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 98.

⁷⁶Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 96.

⁷⁷Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 97.

⁷⁸Muhiddin-i Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, Çeviren:Nuri Gencosman, Maarif Vekaleti, Maarif Basmevi, İstanbul 1956, s, 279.

⁷⁹Abdulkerim Cîfî/Ceylî, *İnsan-ı Kâmil*, Çeviren: Abdulkadir Akççek, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1974. s, 541-542.

Bu kaynaklarda yer alan rivayetlere göre, Hz. Muhammed (s.) hem Allah'ın rübubiyetinin açığa çıkmasının hem de bütün insanlığın yaratılış nedenidir:

"Eğer Hz. Muhammed (s.) olmasaydı, Allah insanlığı yaratmazdı; rübubiyeti de hiç açığa çıkmazdı."⁸⁰

Hz. Muhammed (s.) ayrıca diğer peygamberlerin de en üstünüdür:

"Hz. Musa Rabbin'den istedi: "Rabbim göğsümü aç ve işimi kolaylaştır."⁸¹ Halbuki Hz. Muhammed (s.)'e şöyle nida edildi: "Senin göğsünü açmadık mı?"⁸² Hz. İbrahim şöyle yalvarmıştı: "Kulların dirilecekleri gün beni rezil etme!"⁸³ Rasûlullah (s.) böyle bir arzuyu ortaya koymadan kendisine şöyle buyurulmuştu: "O gün Allah, Peygamber'ini ve onunla iman edenleri rezil etmez."⁸⁴

Bunlar ve diğer örneklerden anlaşılıyor ki Hz. Muhammed (s.) Hz. Musa'ya, Hz. İbrahim'e, Hz. Âdem'e, Hz. Davud'a ve Hz. Süleyman'a üstün kılınmıştır.⁸⁵

Cüneyd: "Hz. İsâ yakîni sayesinde suyun üstünde yürüdü. Hz. Peygamber (s.) ise, Mi'rac gecesinde İsâ'nın yakîninden daha ziyade bir yakîn ile havada yürüdü..."⁸⁶ diyerek Hz. Muhammed (s.)'in Hz. İsâ'dan üstün olduğunu dile getirir.

Hz. Muhammed (s.) söz konusu olduğunda tasavvufî kaynakların önemli bir çoğunluğunun paylaştığı ortak tablolarından biri de şöyledir: "Muhammed (s.) Âdemoğullarının efendisidir. İlklerin ve sonların en keremlisidir. Kabrin kendisine ilk açılacağı kimsedir, ilk şefaathçi ve şefaati ilk makbul olandır. Cennetin kapısını ilk çalan kimsedir. Kıyamet günü, Hamd sancağını o taşıyacak ve onun altında Âdem ve diğer peygamberler olacaktır. O, "Biz sonuncular olduğumuz halde kıyamet gününde öndekiler olacağız", buyurmuştur. O, "Ben resullerin önderiyim, bunda övünmek yok, ben nebîlerin sonuncusuyum, bunda övünmek yok; ben Âdemoğullarının en keremlisiyim; kıyamet günü, nebîlerin imamı ve hatibi, şefaath edenleri olacağım, bunda övünme yok" buyurmuştur.⁸⁷

Konuyla ilgili bir diğer tablo da şöyledir: "Zâtî tecelli, peygamberler arasında Hz. Muhammed (s.)'e mahsustur, bu tecellînin diğer peygamberlerde ortaya çıkması ise Hz. Muhammed (s.)'e tabilikleri ile. Ülül'azm peygamberler dahi Resulullah (s.)'in ümmeti olmayı temenni etmişlerdir. Eğer Hz. Musa (s.) Resulullah (s.) zamanında hayatta olsaydı, ona uymaktan başka yolu kalmazdı. Hz. İsâ (s.)'nin da se-

⁸⁰ İmam-ı Rabbanî, Ahmet Farukî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbânî*, Çeviren: Abdulkadir Akçiçek, Merve Yayınevi, İstanbul tarihsiz, c, I, s, 156.

⁸¹ 20 Tâhâ, 25-26.

⁸² 94 İnşirah, 1.

⁸³ 26 Şuarâ, 87.

⁸⁴ 66 Tahrîm, 8.

⁸⁵ Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 113-115.

⁸⁶ Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 119.

⁸⁷ İmam-ı Rabbanî, *Mektubat-ı Rabbânî*, c, I, s, 155- 156.

madan inişi ve Resulullah (s.)'a tâbi olması malum ve meşhurdur. Kendisine tâbi oldukları için, Resulullah (s.)'in ümmeti dahi, ümmetlerin hayırlısı olmuşlardır. Cennet ehlinin pek çoğu bu ümmetten olacaklar ve cennete diğer ümmetlerden önce gireceklerdir.⁸⁸

Bu konudaki bir başka kabul de şöyledir: "Peygamberlerden bazıları kâmil, bazıları daha kâmindir, yani ekmeldir. Ancak onlardan hiç biri, bu varlık âleminde, kemal yönüyle Resulullah (s.) gibi öne çıkmamıştır. Öyle bir kemal ki, o bu konuda diğer peygamberlerin hepsinden ayrı tutulmuştur. Ahlakı, halleri, işleri ve bazı sözleri bu konuda onun tam kemaline şahittir ki: İnsan-ı kâmil odur. Diğer kâmil peygamberler ve velîler Resulullah (s.)'e katılmıştır. Kâmilin ekmele katıldığı gibi, faziletinin en faziletliye bağlılığı gibi Resulullah (s.)'e bağlılıkları vardır."⁸⁹

Tasavvufî rivayetlerde peygamberlerin mucize göstermeleri ve Hz. Muhammed (s.)'in bu mucizeler arasındaki yeri ve insan üstü kimliğe taşınmasıyla ilgili rivayet tabloları da şöyledir:

"Peygamberler mucize göstermek suretiyle halkı Hakk'a kulluğa çağırır ve mucizeyi davalarına delil olarak kullanırlar. Mucizelerini gizledikleri zaman Allah'a karşı gelmiş sayılırlar... Peygamberler mucizelerini müşriklere karşı delil olarak kullanırlar. Çünkü müşriklerin kalpleri kasvetli olduğundan iman etmezler... Nebîlerin mucizeleri artıp çoğaldıkça maneviyatlarının kemali de artar, kalplerinin değişkenliği azalır ve sabit olur. Nitekim Hz. Muhammed (s.)'e bütün peygamberlere verilen mucizeler verilmiş ve onlardan fazla ve farklı olarak mi'râc, bir işaretle ayın ikiye yarılması ve parmaklarından su damlaması gibi daha öncekilere verilmeyen mucizeler verilmiştir."⁹⁰

"Allah, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Sabîlîğin hükümlerini ortadan kaldıran Hz. Muhammed (s.)'i son peygamber olarak gönderdi ve onu: "Ay'ın ikiye bölünmesi", "taşların onu tesbih etmesi", "hayvanların konuşması", "parmakları arasından suların akması" gibi açık alâmetler ve mucizelerle kuvvetlendirdi."⁹¹ "Rasulullah (s.), akılların idrak edemeyeceği, idraklerin ulaşamayacağı ve bütün mahlukatın ilimlerinin aciz olduğu lafızlarla has bir manaya işaret etmiştir. Bu da, Peygamber (s.)'in şu sözüdür: "Ben sizden biri gibi değilim. Rabbımın yanında bulunurum. O beni yedirir ve içirir."⁹²

⁸⁸ İmam-ı Rabbanî, *Mektubat-ı Rabbânî*, c, I, s, 543-544.

⁸⁹ Abdülkerim Cîlî, *İnsan-ı Kâmil*, s, 603.

⁹⁰ Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 311-313.

⁹¹ İmam Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn*, Kahire tarihsiz, c, I, s, 198.

⁹² Ebu Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'*, s, 118-119.

İmamı Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn* adlı eserinde, "Hz. Muhammed (s.)'in Doğuluğuna Delalet eden Mucizeler ve Alâmetlerin Beyanı" başlığı altında Hz. Muhammed (s.)'in gaybı bildiğini ifade ederek şu örnekleri nakleder. "Hz. Muhammed (s.) bir çok gaybdan haber vermiştir. Hz. Osman'ın başına gelecek belaları ve sonunda cennete gireceğini haber vermiştir. Ammar'ın bir grup isyankar tarafından öldürüleceğini haber vermiştir. Bedir savaşında Kureş'in ileri gelenlerinin öldürülecekleri yerleri tek tek isimleriyle haber vermiş ve bunların hepsi de onun gösterdiği yerlerde öldürülmüşlerdir."⁹³ Bu örnekler Hz. Muhammed (s.)'in gaybdan haberler vermesi konusunda tasavvufî rivayetlerden sadece bir kaçını teşkil ederler.

Tasavvufî rivayetlerde yer alan bir başka tablo da, Hz. Muhammed (s.)'in tasavvuf ehlinin şeyhleri suretinde onların müridleri/talebeleri ile görüşmesidir. Abdulkerim Cîlî bizzat kendisinin yaşadığı böyle bir tabloyu şöyle anlatır: "İnsan-ı Kâmil yani Resulullah (s.) efendimiz, çeşitli vasıflara bürünür, çeşitli yerlerde görünür, kendisi hangi elbise içinde görünüyorsa ise o isim verilir, o durumunda başka elbisesi altındaki ismine itibar edilmez ... Ben onunla buluştum, bu buluşmamızda o, şeyhim Şeyh Şerafeddin İsmail Cebertî'nin suretinde idi. Ben onun Resulullah (s.) efendimiz olduğunu biliyordum... Onu Zebid'de gördüm, Hicretin 796. yılı idi. Bu durum göstermektedir ki, O, suret olma yönü ile her surette mekan tutabilir."⁹⁴

⁹³ İmam Gazâlî, *İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn*, c, II, s, 1334-1336.

⁹⁴ Abdulkerim Cîlî, *İnsan-ı Kâmil*, s, 609.